

УДК 811.161.2'221'367.628

ТРАДИЦІ НЕВЕРБАЛЬНОГО ВІТАННЯ В МІЖКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Іванна Фецько

*Львівський національний університет імені Івана Франка
катедра українського прикладного мовознавства
вул. Університетська, 1, кімн. 233, 79001, Львів, Україна
тел.: 032 239 43 55*

*ел. пошта: ivanna.fetsko@lnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-9396-8608>*

Поведінку кожної людини розкривають цінності й норми культури, суспільства у якому вона існує. Саме вони визначають вербальні й невербальні засоби комунікації, які використовують люди у певній ситуації. Оскільки існують різні, відмінні одна від одної культури, то й учасники комунікації можуть належати до різних культур. Належність співрозмовників до однієї культури полегшує комунікацію, до різних – значно ускладнює її. У процесі звичайної міжособистісної комунікації її учасники розуміють усі вербальні й невербальні нюанси. Знання невербальної мови іншого народу – суттєвий складник міжкультурної комунікації і перший крок до встановлення успішного спілкування між представниками різних націй і культур. Нетактовне для певної культури звертання до людини через незнання невербальних особливостей може унеможливити спілкування ще до його початку. У статті розкрито особливості невербальної комунікації як необхідної складової володіння іноземною мовою та однієї з основних компонентів міжкультурної компетентності. Розглянуто категорію ввічливості, що займає одне з центральних місць у реалізації успішного спілкування. Здійснено детальний аналіз невербальних знаків вітання, що притаманні носіям різних мов і культур, вказано на їхню роль у міжкультурній комунікації. У процесі дослідження виявлено, що найбільш поширеними формами вітання є рукоштовпання, поцілунок, обійми, вітання поглядом, усмішка. У повсякденних ввічливих і публічно-офіційних комунікативних ситуаціях вітання є тісно пов'язаним із поклонами, які притаманні для східних народів. Також охарактеризовано маловідомі й характерні лише для окремих народів жести вітання.

Невербальні засоби комунікації зберігають етнічні особливості, незважаючи на розвиток міжнародних політичних, економічних та культурних зв'язків, що сприяє взаємодії національних стилів спілкування, формує єдині параметри комунікації, у тому числі й несловесної. Тому слід дуже обережно послуговуватися невербальними засобами, навіть якщо вони видаються природними й зрозумілими для всіх.

Таким чином, володіння невербальними засобами комунікації та знання їхніх особливостей у різних культурах сприяє розвитку міжкультурної компетентності людини в сучасному глобалізованому світі. Опанування іншомовною вербальною системою спілкування, тобто іноземною мовою повинне доповнюватись опануванням навичок невербального спілкування для того, щоб сприяти більш ефективній та безконфліктній комунікації між представниками різних країн.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, мова, невербальна комунікація, жест, вітання.

DOI:

У сучасних умовах глобалізації та євроінтеграції, коли країни прагнуть до співробітництва і взаємозбагачення в суспільній, економічній, політичній, культурній, науковій та інших галузях, великого значення набувають міжкультурні зв'язки представників різних держав, що є необхідною передумовою налагодження контактів, досягненням взаєморозуміння та взаємовигоди. У цивілізованому суспільстві мовою спілкування стає мова культури – високої культури суспільної свідомості, загальної культури особистості, культури міжнародного співробітництва, культури суспільства в цілому [14 : 179].

Міжкультурне спілкування науковці розглядають як функціонально зумовле-

ну взаємодію людей, що належать до різних культурних груп з огляду на усвідомлення ними їхньої належності до різних геополітичних, континентальних, релігійних, національних та етнічних груп. Співрозмовники в міжкультурному спілкуванні відрізняються один від одного своїм національним баченням світу, стилем життя, моделями мовної й немовної поведінки [1 : 227].

Оскільки XXI ст. є епохою мультикультурного діалогу, одним із основних завдань професійної підготовки висококваліфікованих фахівців є розвиток особистості, яка не лише володіє багатьма мовами, але й знає особливості культури носіїв певної іноземної мови. Розвиток міжкультурної комунікативної компетентності, що передбачає функціональні вміння розуміти погляди й думки представників іншої культури, корегувати свою поведінку, долати конфлікти в процесі комунікації, визнавати право на існування різних цінностей, норм поведінки є максимально необхідним для сучасного фахівця. У процесі міжкультурної комунікації невербальне спілкування є її складовою і взаємопов'язано із вербальним спілкуванням [10 : 82].

Способи полегшення діалогу різних культур неодноразово обговорювали в різних наукових працях, які присвячено міжкультурній комунікації, що свідчить про вагомість вивчення міжкультурних комунікативних процесів у різних галузях знань, про багатоаспектність досліджуваного питання. Більшість робіт орієнтовано на визначення й аналіз самого поняття “міжкультурна комунікація”, її складових, процес взаємодії культури та мови, питання культурної ідентичності й відмінностей; розвиток і вдосконалення комунікативних компетенцій і загалом на висвітлення теоретичного аспекту (Ф. Бацевич [2], М. Галицька [4], В. Манакін [7], І. М'язова [8], Л. Нагорна [9], О. Потебня [12]) тощо. Не менш гостро постає проблема проявів невербальної комунікації, оскільки певні знаки можуть бути інтерпретовані по-різному в різних культурах. В окремих наукових працях головну увагу зосереджено саме на невербальності в міжкультурній комунікації. Так, О. Бойко [3] аналізує особливості невербальної міжкультурної комунікації як сукупності немовленневих комунікативних засобів – системи жестів, знаків, символів, кодів, які використовують для передачі повідомлення з більшим ступенем точності, що відіграють важливу роль у смислово-міжнаціональному порозумінні людей. Л. Корнева [6] присвятила працю національним особливостям використання невербальних засобів у міжкультурній комунікації, де розглядає види й функції несловесних компонентів спілкування, їхню роль у комунікативній діяльності. Особливу увагу авторка звертає на специфічні невербальні знаки, які притаманні окремим народам й етнічним групам. О. Ольхович [10] розкриває особливості невербальної комунікації як необхідної складової володіння іноземною мовою та однієї з основних складових міжкультурної компетентності. Дослідниця робить спроби в загальному окреслити полісемію невербального комунікативного елемента в контексті різних культур. Ю. Скрипник [13] детально характеризує етикетні жести, що супроводжують знайомство та вітання в корейській мові.

На жаль, у сучасній науці зонайменше присвячено уваги питанням, які пов'язані з комунікативною невербальною мовою. **Актуальність** нашого дослідження визначається тим, що воно спрямоване на поповнення знань про комунікативну культуру традиційного вітання в різних країнах світу.

Метою статті є виявлення та різнобічне вивчення специфіки невербального привітання різнокультурних народів, здійснення системного опису невербальних засобів ввічливості у процесі контактів з іноземними співрозмовниками.

Знання невербальної мови іншого народу – суттєвий складник міжкультурної комунікації і перший крок до встановлення успішного спілкування між представниками різних націй і культур. Нетактовне для певної культури звертання до людини через незнання невербальних особливостей може унеможливити спілкування ще до його початку.

Найбільш поширеною формою вітання у світі є рукостискання. Вважають, що ця традиція зобов'язана своєму існуванню середньовічним лицарям, які за допомогою простягнутої руки демонстрували відсутність зброї. Тим не менш, не варто поспішати з протягуванням руки, оскільки ця традиція все ж таки має свої нюанси.

Як знак вітання потиск рук* з'явився лише на початку XIX ст. Такий спілкувальний знак, наприклад, у Південній і Східній Азії раніше був невідомий. У Японії потиск рук використовують здебільшого у спілкуванні з європейцями й американцями, а жінки уникають його взагалі, бо це сприймають негативно. Так само і в Європі потиск рук застосовують не всюди однаково. У Великобританії високо шанують особистий простір і намагаються максимально рідко торкатися до співрозмовника. Тому тут найчастіше вітаються кивком голови, а за руку вітаються тільки з хорошими знайомими. У німців, навпаки, рукостискання настільки поширене, що, як стверджують місцеві гумористи, саме за ним у світі впізнають туристів із Німеччини. В Америці за руку завжди вітаються при першій зустрічі і в офіційному колі. В інших ситуаціях це необов'язково. На Філіппінах руки стискають лише злегка, а сильне рукостискання знаменує агресію. Таджики завжди обіймають руку того, хто вітається, двома долонями. Простягнена лише одна рука у відповідь символізує глибоку зневагу. У мусульманських країнах рукостискання між чоловіком і жінкою не припускається, бо релігія забороняє контакт "шкіра до шкіри" між особами різної статі, якщо це не близькі родичі. Звичайне рукостискання, крім прийнятого в Україні, можна побачити й у Центральній Африці. Смертельно образиться мешканець Замбії, якщо йому замість правої руки подати ліву. Узбецьке вітання один одного у чоловіків супроводжується рукостисканням, а в жінок – поплескуванням по плечу, при цьому вітання обов'язково супроводжується відкритою, широкою усмішкою. В Ірані жінка взагалі не повинна тиснути руку чоловікові, і це стосується не тільки рукостискання як знака вітання, а й до, скажімо, рукостискання спортсменок під час ритуалу їх нагородження чоловіками. У корейському суспільстві також не прийнято потискати руку жінкам, їм лише кивають головою.

У корейській, китайській та тибетській культурах при рукостисканні потрібно використовувати дві руки, або, у конечній потребі, подають праву руку, а лівою підтримують праву в межах ліктя з боку плеча (знизу). Використання однієї руки (особливо лівої) – знак неповаги у цих культурах [10 : 84].

Поцілунок у українців як форму привітання спостерігають під час спілкування і чоловіків, і жінок. Це старий слов'янський звичай. У Японії цей звичай відсутній. Натомість у Франції навіть малознайомі люди при зустрічі цілуються, по черзі торкаючись один одного щоками, починаючи з лівої щоки й посилаючи в повітря від

Поцілунок у українців як форму привітання спостерігають під час спілкування і чоловіків, і жінок. Це старий слов'янський звичай. У Японії цей звичай відсутній. Натомість у Франції навіть малознайомі люди при зустрічі цілуються, по черзі торкаючись один одного щоками, починаючи з лівої щоки й посилаючи в повітря від

*Усі фото запозичено з мережі Інтернет

одного до п'яти поцілунків. У Швеції, Нідерландах та Іспанії для вітання прийнято обмінюватися трьома поцілунками, у Бельгії та Італії – двома. Якщо в Китаї на вулицях не прийнято зустрічати людину не тільки поцілунком, а й обіймами, то в Перу, навпаки, люди виключно вітають один одного поцілунком у щоку. У Єгипті чоловік може цілувати жінку на очах інших людей, тільки якщо вона його мати, дружина або сестра. В Афганістані повсюдно прийнято як привітання потрійний поцілунок у щоку: у ліву, в праву і знову в ліву [5 : 110].

Обійми як форма вітання – також слов'янський звичай і форма прояву рівності й братерства. У японському спілкуванні такий жест відсутній. Маорі з Нової Зеландії зустрічають і проводжають людей, обіймаючи їх за шию і плачучи. Улюблений на півночі й півдні Америки вітальний жест “короткі обійми” рідко можна побачити в середній частині цієї країни. У країнах Латинської Америки при зустрічі прийнято обніматися навіть якщо це малознайома чи зовсім незнайома людина. Не дуже популярний цей жест і в центральній частині Росії, тоді як у Німеччині, навпаки, він досить частий.

Найцікавішим привітанням можна назвати те, як вітаються тибетці. При зустрічі вони правою рукою знімають головний убір, а ліву руку закладають за вухо і висовують язик. Традиційне вітання у Таїланді – “Вай”, при якому складені разом долоні прикладають до голови або грудей, причому положення рук і тривалість усього жесту визначають соціальним становищем того, з ким вітаються. У Новій Гвінеї поширений звичай вітатися, просто піднімаючи вгору брови. Тільки на материку цей жест використовують, вітаючи друзів і рідних. Деякі індіанські народи під час зустрічі знімають взуття, а в деяких індійських племен в Америці під час зустрічі треба сісти навпочіпки. Таку позу вважають наймиролюбнішою. У Замбезі прийнято при зустрічі плескати в долоні й робити реверанс. Ескімос, зустрічаючи знайомого, несильно стукає кулаком по його голові й плечах (щоправда, цей жест використовує лише частина ескімосів). У Лапландії і Новій Зеландії існує звичай під час зустрічі тертися носами.

У повсякденних ввічливих і публічно-офіційних комунікативних ситуаціях вітання є тісно пов'язаним із поклонами. Поклони – це традиційні універсальні жести ввічливого спілкування. Східна культура зберегла й до сьогодні поклони як форму вітання. У Китаї поклін – жест високої поваги, тому всім підряд тут не кланяються. У повсякденному житті для привітання китайці використовують жест на зразок кивка головою, а з європейцями майже завжди вітаються рукостисканням.

Японія – це країна, де рукостискання, поцілунки й обійми не набули поширення. У Японії фізичний контакт вважають неввічливим і навіть образливим. Під час першої зустрічі японці кланяються співбесідникам. Людина, яка має найвищий статус, лише трохи схилиє голову. Той, чий статус найнижчий, кланяється значно

нижче. Як і в Китаї, з людьми європейської зовнішності тут часто вітаються за руку. Однак не варто самим поспішати з рукоштовнаннями, оскільки особистий простір для жителів Японії – у край серйозна річ, і рукоштовнання може його порушити.

Кланяються для вітання також і в Кореї. Залежно від певної ситуації, корейці виконують поклони стоячи або сидячи. Варто підкреслити, що глибина поклону залежить від статусної вищості комунікантів. Молодші за віком або нижчі за своїм соціальним статусом вклоняються першими й роблять це якомога ввічливіше, тобто вклоняються нижче чи виконують уклін кілька разів. Поклони стоячи найчастіше застосовують у повсякденних побутових і ділових ситуаціях спілкування, тому більшість із них є не дуже глибокими та передають дружнє ставлення до адресата. Корейці вклоняються сидячи під час традиційних свят Соль (свято Нового року за східним місячним календарем) та Чхусок (Свято врожаю), а також під час виконання різних церемонних ритуалів – наприклад, весілля чи обряду поклоніння предкам.

Вітання поглядом – це мовчазний обмін поглядами, що супроводжується легким нахилом голови. Такий жест вважають напівофіційним привітанням при зустрічі. Його виконують замість повного привітання – наприклад, між співробітниками, які вже бачилися раніше. Окрім того, жест кивання головою у такій комунікативній ситуації замінює мовленнєвий вираз і виступає його невербальним еквівалентом.

Досить часто усмішку можуть застосовувати для заміни вербального привітання – тобто мовленнєвого повідомлення (наприклад, на робочому місці). Усмішка може супроводжуватися стандартним, ввічливим поклоном. За своїм стилістичним значенням цей жест належить до дружніх, переважно жіночих, невербальних засобів комунікації [13 : 143].

Як бачимо, невербальні засоби комунікації зберігають етнічні особливості, незважаючи на розвиток міжнародних політичних, економічних та культурних зв'язків, що сприяє взаємодії національних стилів спілкування, формує єдині параметри комунікації, зокрема й несловесної. Тому слід дуже обережно послуговуватися невербальними засобами, навіть якщо вони видаються природними й зрозумілими для всіх.

Таким чином, володіння невербальними засобами комунікації та знання їхніх особливостей у різних культурах сприяє розвитку міжкультурної компетентності людини в сучасному глобалізованому світі. Опанування іншомовною вербальною системою спілкування (тобто іноземною мовою) повинне доповнюватись опануванням навичок невербального спілкування для того, щоб сприяти більш ефективній та безконфліктній комунікації між представниками різних країн.

Список використаної літератури

1. Асадчих О. Зміст навчання екстралінгвістичного компоненту японської мови. *Вісник Львівського університету. Сер.: Філологічна*. 2014. Вип. 61. С. 227–237.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. 343 с.
3. Бойко О. Т. Невербальні засоби спілкування у системі міжкультурної комунікації. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. 2012. Вип. 23. С. 14–15.

4. Галицька М. М. Мовленнєвий етикет як елемент культури іншомовного спілкування менеджерів туризму. *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2004. № 3. С. 134–140.
5. Ковалинська І. В. Невербальна комунікація. Київ : Освіта України, 2014. 289 с.
6. Корнева Л. М. Невербальні засоби в міжкультурній комунікації. *Культура народів Причорномор'я*. 2004. № 49. Т. 1. С. 88–90.
7. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація : навч. посіб. Київ : Академія, 2012. 288 с.
8. М'язова І. Ю. Міжкультурна комунікація: зміст, сутність та особливості прояву (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.03. Київ : Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка, 2008. 18 с.
9. Нагорна Л. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики. Київ : Світогляд, 2005. 315 с.
10. Ольхович О. В. Невербальна комунікація як складова міжкультурної компетентності. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. 2009. Вип. 11. С. 81–90.
11. Писаревський І. М., Александрова С. А. Професійно-комунікативна компетентність (в туризмі) : підручник. Х. : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 175 с.
12. Потєбня О. О. Проблеми сучасної філології : зб. наук. пр. Київ : Наук. думка, 1992. 241 с.
13. Скрипник Ю. Д. Невербальні засоби вираження ввічливості в корейській мові. *Східний світ*. 2006. №2. С. 138–144.
14. Товканець Г. В. Врахування особливостей міжкультурної комунікації у педагогічній взаємодії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Педагогіка. Соціальна робота*. 2011. Вип. 23. С. 179–182.

References

- 1 Asadchykh O. Zmist navchannia ekstralinhvistychnoho komponentu yaponskoi movy. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Ser.: Filolohichna*. 2014. Vyp. 61. S. 227–237.
2. Batsevych F. S. Osnovy komunikativnoi linhvistyky. Kyiv : Akademiia, 2004. 343 s.
3. Boiko O. T. Neverbalni zasoby spilkuvannia u systemi mizhkulturnoi komunikatsii. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia"*. 2012. Vyp. 23. S. 14–15.
4. Halytska M. M. Movlennievyy etyket yak element kultury inshomovnoho spilkuvannia menedzheriv turizmu. *Inozemni movy v navchalnykh zakladakh*. 2004. № 3. S. 134–140.
5. Kovalynska I. V. Neverbalna komunikatsiia. Kyiv : Osvita Ukrainy, 2014. 289 s.
6. Kornieva L. M. Neverbalni zasoby v mizhkulturnii komunikatsii. *Kultura narodov Prychornomor'ia*. 2004. № 49. T. 1. S. 88–90.
7. Manakin V. M. Mova i mizhkulturna komunikatsiia : navch. posib. Kyiv : Akademiia, 2012. 288 s.
8. Miazova I. Yu. Mizhkulturna komunikatsiia: zmist, sutnist ta osoblyvosti proiavu (sotsialno-filosofskyi analiz) : avtoref. dys. ... kand. filos. nauk : spets. 09.00.03. Kyiv : Kyivskiy natsionalnyi un-t im. T. Shevchenka, 2008. 18 s.
9. Nahorna L. Politychna mova i movna polityka: diapazon mozhlyvostei politychnoi linhvistyky. Kyiv : Svitohliad, 2005. 315 s.
10. Olkhovych O. V. Neverbalna komunikatsiia yak skladova mizhkulturnoi kompetentnosti. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia"*. 2009. Vyp. 11. S. 81–90.
11. Pysarevskiy I. M., Aleksandrova S. A. Profesiino-komunikativna kompetentnist (v turizmi) : pidruchnyk. Kharkiv : KhNUMH im. O. M. Beketova, 2017. 175 s.
12. Potebnia O.O. Problemy suchasnoi filolohii : zb. nauk. pr. Kyiv : Nauk. dumka, 1992. 241 s.
13. Skrypnyk Yu. D. Neverbalni zasoby vyrazhennia vvichlyvosti v koreiskii movi. *Skhidnyi svit*. 2006. №2. S. 138–144.

14. Tovkanets H. V. Vrakhuvannia osoblyvostei mizhkulturnoi komunikatsii u pedahohich-nii vzaiemodii. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Ser.: Pedahohika. Sotsialna robota*. 2011. Vyp. 23. S. 179–182.

TRADITIONS OF NONVERBAL GREETINGS IN INTERCULTURAL SPACE

Ivanna Fetsko

*Ivan Franko National University of Lviv
Department of Ukrainian Applied Linguistic
1 Universitetska Str., room 233, 79001, Lviv, Ukraine
phone: 032 239 43 55
e-mail: ivanna.fetsko@lnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-9396-8608>*

The behaviour of each person is determined by the values and norms of the culture and society in which he exists. They determine the verbal and non-verbal means of communication that people use in a certain situation. Since there are several cultures that are different from each other, the participants of the communication can also belong to different cultures. Belonging to the interlocutors in the same culture makes communication easier, but in different cultures it makes it much more difficult. The participants of normal interpersonal communication understand all verbal and non-verbal nuances. Knowledge of the non-verbal language of another nation is an essential component of intercultural communication and the very first step to establishing successful communication between representatives of different nations and cultures. Addressing a person tactlessly for a certain culture due to ignorance of non-verbal features can make communication impossible even before it begins. The article reveals the peculiarities of non-verbal communication as a necessary component of foreign language proficiency and one of the main components of intercultural competence. The category of politeness, which occupies one of the central places in the implementation of successful communication, is considered. A detailed analysis of non-verbal greeting signs characteristic of speakers of different languages and cultures was carried out, and their role in the intercultural communication was indicated. It was found that the most common forms of greeting are a handshake, a kiss, a hug, a greeting with a look, and a smile. In everyday polite and public-official communicative situations, greetings are closely related to bows, which are inherent in Eastern peoples. Little-known greeting gestures that are characterized only for certain peoples are also described in the manuscript.

Non-verbal means of communication retain ethnic features, despite the development of international political, economic, and cultural ties, which promotes the interaction of national communication styles and forms uniform parameters of communication, including non-verbal communication. Therefore, you should use non-verbal means very carefully, even if they seem natural and understandable to everyone.

Thus, mastery of non-verbal means of communication and knowledge of their features in different cultures contributes to the development of intercultural competence of a person in the modern globalized world. Mastering a foreign verbal communication system, that is, a foreign language, should be supplemented by mastering non-verbal communication skills in order to promote more effective and conflict-free communication between representatives of different countries.

Key words: intercultural communication, language, non-verbal communication, gesture, greeting.

*Стаття надійшла до редакції 29.04.2023
доопрацьована 06.05.2023
прийнята до друку 09.05.2023*